

Některé nástroje bezpečnostní politiky České republiky k zamezení proliferace jaderných a chemických zbraní

Some Tools of the Czech Republic Security Policy to Prevent Proliferation of Nuclear and Chemical Weapons

Martin Fokt, Antonín Novotný, Pavel Otřísal

Abstrakt: Článek se zabývá problematikou vybraných mezinárodních smluv, aktuálních dohod a iniciativ mezinárodní spolupráce v oblasti nešíření jaderných a chemických zbraní, ve kterých je zastoupena Česká republika prostřednictvím specifických orgánů nebo ministerstev. Je zde také rámcově popsán pohled a specifický vojenský přístup. Zapojení MO a AČR do struktur NATO umožňuje ovlivňovat strategické rozhodování v oblasti OPZHN a tím podporovat současné trendy týkající se forenzní analýzy, odběru CBRN vzorků a reakci na nové trendy v oblasti odstraňování následků použití ZHN.

Abstract: The article deals with selected international treaties, current agreements and international cooperation initiatives in the field of non-proliferation of nuclear and chemical weapons, in which the Czech Republic is represented through specific bodies or ministries. There is also a general description of the view and the specific military approach. The involvement of the MoD and the Czech Armed Forces in NATO structures enables to influence the strategic decision-making in the area of CBRN and thus support the current trends concerning forensic analysis, sampling of CBRN samples and response to new trends in the field of WMD elimination.

Klíčová slova: Kontrolní mechanismus; mezinárodní spolupráce; Nešíření ZHN; NTP; odzbrojení; OPCW; zneschopnění.

Keywords: Control Mechanism; International cooperation; Non - proliferation of WMD; NTP; disarmament; OPCW; disablement.

ÚVOD

„ČR se zasazuje o prohlubování a zefektivňování procesů a mechanismů odzbrojení, kontroly zbrojení a nešíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů. V návaznosti na přijetí nové Strategické koncepce NATO a opatření směřujících k posílení článku 5 Washingtonské smlouvy aktivně podporuje rozvoj a budování územní protiraketové obrany NATO a zkoumá možnosti konkrétního zapojení do tohoto systému. Rozvíjí schopnosti bránit se proti hrozbě chemických, biologických, radiologických a jaderných zbraní hromadného ničení. V rámci sdílení společných rizik a odpovědnosti v NATO pokračuje ve specializaci svých ozbrojených sil na oblast ochrany proti zbraním hromadného ničení.“¹

Lidstvo si již od konce první světové války začalo uvědomovat potřebu omezit či zakázat používání chemických a biologických látek pro bojové použití v pojetí, jak je uvedeno v první Mezinárodní úmluvě o zákazu použití plynů a bakteriologických zbraní ve válce nazývaný také jako Ženevský protokol. Po druhé světové válce se k již známým zbraním s hromadným účinkem přidaly zbraně s nejničivějšími účinky - jaderné zbraně. Pro tyto zbraně se nadále vžil název „Zbraně hromadného ničení (ZHN).“ Tyto zbraně se staly fenoménem dvacátého století. V době studené války udržovaly rovnováhu v bipolárním rozdělení světa na západní a východní blok.

V devadesátých letech minulého století došlo k rozpadu bipolárního rozdělení světa a začala postupná multipolarizace světového zřízení. Tím se otevřel prostor pro další aktéry (státy a organizace) zasahovat do procesu proliferace ZHN. Především snaha nestátních aktérů o získání přístupu k technologiím, prekursorům i již hotovým ZHN ovlivnila charakter celosvětové politiky proti šíření ZHN. Z hlediska šíření ZHN jsou nejrizikovějšími oblastmi Blízký a Střední východ a jižní a východní Asie. Šíření ZHN je usnadněno rostoucí dostupností znalostí a poznatků, technologií, materiálů dvojího užití a mobilitou vědců.²

Z pohledu mezinárodního společenství je problematika nešíření ZHN chápána jako jedna z významných oblastí potřebná k zachování ekonomické prosperity a politické stability v globálním kontextu. Omezení zbrojení a všestranné odzbrojení považuje OSN od svého vzniku za stěžejní předpoklad zachování míru a bezpečnosti ve světě. Přistoupení a prosazování úmluv a iniciativ v této oblasti vedlo ke snížení napětí v době bipolárního rozložení světa a přispělo ke konci studené války. Mírné snížení napětí v devadesátých letech vystřídal opětovný nárůst bezpečnostních rizik v oblasti šíření ZHN. Česká republika přistoupila k plnění těchto úmluv a dohod a implementovala tyto smlouvy do zákonů a nařízení, které zabezpečují právní rámec pro kontrolu a hospodaření s tímto nebezpečným materiálem.

¹ Kolektiv autorů pod vedením Ministerstva zahraničních věcí ČR. Bezpečnostní strategie České republiky 2015. 1. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2015. Čl. 60. [cit. 2019-03-14] Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/bezpecnostni-strategie-2015.pdf>

² SOUKENÍK, Petr. Politika proti proliferaci v České republice: Umístění v bezpečnostním systému a její aktéři. Brno, 2009. Bakalářská práce. FSS MU. Vedoucí práce doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D.

V ČR je zákonem č. 38/1994 Sb. zakázán obchod se zbraněmi jadernými, chemickými a biologickými, stejně jako s nosiči schopnými nést takové zbraně.³ Přímo související problematikou je kontrola vývozu položek dvojího užití, která je součástí práce mezinárodních kontrolních režimů.

ČR respektuje veškerá zbrojní embarga vyhlášená Organizací spojených národů (OSN), Evropskou unií (EU) a Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). Zároveň se aktivně podílí na jejich formulaci a aktualizaci v rámci mezinárodních organizací. Jako nejaderná země, členský stát OSN, EU, OBSE a NATO podporuje v rámci svých možností úsilí mezinárodního společenství o dosažení pokroku v řešení odzbrojovacích otázek s konečným cílem, kterým je jaderné a všeobecné odzbrojení za účinné mezinárodní kontroly.

1 MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE V OBLASTI ZAMEZENÍ PROLIFERACE ZHN

1.1 Pojem proliferace

Proliferací rozumíme šíření ZHN a jejich nosičů a mezinárodně kontrolovaných položek. Pojem „proliferace“, správněji „non-proliferace“ představuje sledování aktivit orientovaných na získání strategických materiálů, zařízení, jednotlivých komponentů, technologií a know-how, použitelných k vývoji a výrobě ZHN (jaderných, chemických, biologických a radiologických), včetně jejich nosičů, a obranu proti těmto aktivitám. V této oblasti jsou sledovány i tzv. položky dvojího užití, tj. zboží a technologie, které jsou vyráběny primárně pro civilní použití, ale mohou být, vzhledem ke svému charakteru a vlastnostem, zneužity zejména k výrobě ZHN a jejich nosičů pro případné vojenské účely. Účelem kontroly vývozu zboží a technologií dvojího užití je zajistit, aby se toto zboží a tyto technologie nedostaly do států, které by je mohly využít v programech šíření ZHN nebo k organizacím, které by je mohly použít pro teroristické nebo vojenské účely.⁴

³ „Předmětem obchodu s vojenským materiálem nesmí být zbraně hromadného ničení, kterými se rozumí jaderné, chemické a biologické zbraně.“ § 4 zákona č. 38/1994 Sb. o zahraničním obchodu s vojenským materiálem.

⁴ BIS. [on line]. [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.bis.cz/vojensky-material-a-proliferace/>

1.2 Pojem zbraně hromadného ničení

Zbraněmi hromadného ničení označujeme takové zbraně, jejichž hlavním úkolem je usmrtit velké množství civilních i vojenských osob, způsobit velké ztráty na majetku a většinou zneschopnit velkou část území. Často bývají označovány jako nekonvenční zbraně. Rozdělují se na jaderné, chemické, biologické a radiologické zbraně.⁵ Jiná definice je uvedena v názvoslovné normě CHV (NN 30 0101), která u pojmu zbraně hromadného ničení uvádí: „souhrnný výraz pro jaderné zbraně, chemické, biologické zbraně a radiologické zbraně. Jejich použití způsobuje masové ztráty osob, zničení materiálu a rozsáhlé škody v infrastruktuře.“⁶

a) Jaderné zbraně (JZ)

Jsou bojové prostředky využívající nukleární nebo termonukleární reakce. Rozlišují se na jaderné zbraně se sníženým podílem radioaktivity a jaderné zbraně se zvýšeným podílem radioaktivity.⁷ Jsou „skutečnými“ zbraněmi hromadného ničení, a to kombinací velké destruktivní síly při samotné explozi a následného radioaktivního zamoření oblasti, elektromagnetického impulsu a tlakové vlny. V současné době platí Smlouva o všeobecném zákazu jaderných zkoušek. Smlouva je logickým doplňkem Smlouvy o zákazu zkoušek JZ v atmosféře, kosmickém prostoru a pod vodou z r. 1963, která ponechávala jako jedinou možnost provádění jaderných výbuchů v podzemí. Navazuje na další významný dokument v této oblasti - Smlouvu o nešíření JZ z roku 1968 - tím, že zabráňuje nejaderným státům, které by se případně rozhodly vyrobit vlastní JZ, tyto zbraně vyzkoušet a ověřit, jaderným státům pak jejich arzenály dále vyvíjet a zdokonalovat.

b) Chemické zbraně

Je to chemická munice, nebo speciální zařízení plněná bojovými chemickými látkami nebo jejich prekurzory,⁸ které mohou být vzhledem ke svým toxickým vlastnostem a použitému množství využity jako prostředky k vedení bojové činnosti. Mezi chemické zbraně patří:

- munice a další prostředky určené k usmrcení nebo způsobení újmy na zdraví člověka nebo zvířete, k poškození rostlin nebo ekosystémů, nastávají-li tyto účinky v důsledku toxických vlastností toxických chemických látek, které se z nich uvolňují;
- jakékoli zařízení zvláště určené k použití uvedené munice a dalších prostředků.⁹

Jinými slovy - jsou to bojové prostředky využívající toxické nebo chemické látky za účelem zabití, zranění nebo paralyzace protivníka. Druhů chemických zbraní je velké

⁵ MIKA, Otakar, POLÍVKA, Lubomír a SABOL, Jozef. Zbraně hromadného ničení a ochrana proti jejich účinkům. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2009. str. 154. ISBN 978-80-7251-302-4

⁶ NN 30 0101. Chemické vojsko. Názvoslovná norma. 3. vyd. Praha: Ministerstvo obrany, 2009. 222 s.

⁷ Ref. 6.

⁸ Úmluva o zákazu se týká i prekurzorů

⁹ Ref. 6

množství, stejně tak existuje řada způsobů a prostředků jak zasáhnout případný cíl – rozprašováním, pomocí povětrnostní situace (vítr, déšť), ale nejčastěji se používá munice s chemickou náplní. Příkladem použití je raketa (střela, např. typu Scud), která nese hlavici s chemickou náplní. Vzhledem k velkému rozvoji chemického průmyslu bylo vyvinuto velké množství látek, které lze vojensky využít. Jak vyplývá z výročních dokumentů organizace OPCW¹⁰ dochází k likvidaci zásob těchto látek dle předem stanovených dohod. Přes veškerou snahu stále dochází k incidentům s použitím chemických zbraní. Příkladem je i současný konflikt v Sýrii, kde obě strany byly obviněny z použití bojových otravných látek v letech 2013¹¹ nebo použití toxické látky dne 7. dubna 2018 obsahující reakceschopný, pravděpodobně molekulární chlór. K tomuto závěru vyšetřovatelé dospěli pomocí poznatků získaných přímo v místě, svědeckých výpovědí, analýzy odebraných vzorků a konzultací s experty např. na balistiku a mechaniku.¹²

Toxické látky z kategorie bojových chemických a vojensky významných průmyslových chemických látek mohou být i zneužity k destabilizaci mezinárodních vztahů. Typickým případem zneužití schopností bojové chemické látky je případ dvojitého agenta Sergeje Skripala a jeho dcery. Z použití nervově paralytické bojové chemické látky 4. generace (Novičok), mající některé fyzikální a toxické charakteristiky podobné látce VX ve městech Salisbury a Amesbury v roce 2018 byli obviněni agenti ruské zpravodajské služby. Jedná se o novou situaci, která vyžaduje i odpovídající reakci mezinárodního společenství. Ani v České republice, jednom z 29 členských států NATO, nejsou pro přiměřenou reakci na tuto situaci dosud vytvořeny plně fungující technické a taktické procedury. Proto je nutné připravit vojenské doporučení k budování nezbytných schopností, kde hraje rozhodující roli NATO JCBRN CDG.¹³ K tomu je nutné vybudovat audit schopností NATO využitelných pro eliminaci útoků s použitím Novičoku a připravit návrh na výstavbu dalších aliančních k tomu potřebných schopností. V rámci International Military Staff NATO by mělo dojít k vypracování počátečního hodnocení a doporučení pro Alianci k operacionalizaci zkušeností z útoků ve Velké Británii.¹⁴

¹⁰ Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons

¹¹ ARMBRUSTER, Ben; BROWN, Hayes. How We Got There: A Timeline of the Chemical Weapons Saga. THINKPROGRESS[online]. CenterforAmericanProgressFund, publikováno 28. 8. 2013 [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <http://thinkprogress.org/security/2013/08/28/2539341/syria-chemical-weapons-saga/>

¹² Zpráva OPCW konstatuje, že informace nashromážděné během uplynulých měsíců poskytují důvodný základ pro konstatování, že v sýrském Dúmá došlo 7. dubna 2018 k chemickému útoku toxickou látkou. Vyšetřovatelé neměli mandát, kdo je za útok zodpovědný, tuto pravomoc bude mít až nově zřizovaný tým v rámci OPCW, který začne fungovat v nejbližší době – viz OPCW Technical Secretariat. Report of the fact-finding mission regarding the incident of alleged use of toxic chemicals as a weapon on Douma, Syrian Arab Republic, on 7 April 2018. 106 s. [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.opcw.org/sites/default/files/documents/2019/03/s-1731-2019%28e%29.pdf>

¹³ JCBRN Defence COE. [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.jcbrncoe.cz/index.php/events-67/main-events-2018/454-joint-chemical-biological-radiological-nuclear-defence-capability-development-group-spring-2018-meeting>

¹⁴ SD ČR. Denní souhrn záznamů jednání SD ČR při NATO ze dne 11. 3. 2019. Dostupné z: ŠIS

c) Radiologické zbraně

Jsou zbraně, které využívají škodlivé účinky ionizujícího záření. Při výbuchu neprobíhá jaderná reakce, dojde pouze k rozmetání radionuklidů do prostoru.¹⁵ Mohou se vyskytovat dva druhy zařízení. Radiologické disperzní zařízení (RDZ) mohou šířit nebo rozptýlit radioaktivní látky (materiál), za účelem vytvořit radioaktivní kontaminaci, která by mohla zamezit nebo snížit vojenské operace. Radiologické expoziční zařízení (RED) jejich účelem je kontaminovat lokalizovanou oblast osoby v jejích okolí.¹⁶ Další možné ohrožení může pocházet z radioaktivních materiálů uvolněných průmyslovou činností nebo z použité munice. Z vojenského hlediska jsou tyto zbraně málo účinné a v arzenálech armád se nevyskytují. V případě radiologického materiálu můžeme hovořit o zneužití tohoto materiálu pro výrobu tzv. špinavé bomby, kdy je sestrojeno kombinované improvizované výbušné zařízení složené z výbušniny a radiologického materiálu, který je výbuchem rozmetán po okolí. Efekt těchto „zbraní“ je spíše v psychologickém působení na obyvatelstvo, než ve vlastním kontaminování terénu, či osob. Přesto nelze zcela toto nebezpečí ignorovat.

2 PŘÍSTUPY MEZINÁRODNÍHO SPOLEČENSTVÍ

Je nesporným a často zmiňovaným faktem, že šíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů je největší globální bezpečnostní hrozbou zejména v souvislosti s narůstajícím mezinárodním terorizmem, a to jak skupinového, tak i individuálního charakteru. Všeobecně panuje vzájemná shoda v rámci mezinárodního společenství k této problematice, přesto jsou tu zde dvě hlavní myšlenkové koncepce kooperativní bezpečnostní přístup podporovaný OSN a kontra proliferační (nešíření) prosazovaný zejména administrativou USA.

2.1 Kooperativní bezpečnostní přístup

Je princip založený na právním režimu, spolu se závaznými mnohostrannými dohodami a verifikačními mechanismy je považován za nejlepší cestu k míru a stabilitě. Stabilita a předvídatelnost v mezinárodních vztazích je primární cíl suverénního státu. Kooperativní škola myšlení vychází z toho, že státy a nestátní aktéři mohou usilovat o ZHN z důvodu prestiže a postavení za účelem postavit svět před skutečnost, že nyní musí s těmito aktéry jednat (KLDR, Irán). Současně uznává, že snaha o získání ZHN může vyústit do nezákonného ozbrojování. Přesto jsou stoupenci této strategie přesvědčeni, že státy budou hledat větší relativní bezpečnost prostřednictvím vzájemných závazků k omezení svých vojenských kapacit.

¹⁵ Ref. 6

¹⁶ Ref. 6

V případě otázky šíření ZHN a jejich nosičů je nezbytné vyvíjet iniciativy jak ze strany těch, kteří mají k dispozici příslušné technologie, tak těch kteří o získání těchto technologií usilují. Aktivita vlastníků technologií zahrnují horizontální neproliferační opatření, jako jsou vývozní kontroly, stejně tak jako vertikální odzbrojení ze strany států vlastníků ZHN. Aktivita států toužících po technologiích by měly vést ke zmírnění základních příčin vzniku požadavku na získání příslušných technologií, a to prostřednictvím zajištění bezpečnosti, rozvoje, spravedlnosti a nestranných iniciativ vůči nim. Velmi by se měly vyvarovat takových akcí, které by podporovaly úsilí odběratelských států o získání ZHN. Například se jedná o pokusy zachovat a udržet zásoby ZHN, což by mohlo přispět ke zvýšení šíření ze strany slabších odběratelských států, které by se cítily těmito arzenály ohrožovány.

2.2 Kontra proliferační strategie

Tato myšlenka byla prvně formulována bývalým ministrem obrany Les Aspinem za volebního období amerického prezidenta Bila Clintona. Původně byl tento přístup označen za doplňující aktivitu iniciativám založeným na globálních neproliferačních režimech. Avšak v současné době se koncepce nešíření téměř výlučně zaměřila na kontra proliferační politickou linii vycházející z obecného závěru, že kontrolně zbrojní a odzbrojovací režimy málo přispívají mezinárodnímu míru a bezpečnosti. Kontra proliferační strategie vychází ze selektivního multilateralismu USA, jejich přátelé a spojenci budou pružně používat směs dodavatelských vývozních kontrol, odstrašení, nátlakové diplomacie globální vojenské nadřazenosti a preventivního či spíše preemptivního použití vojenské síly. Vztahy USA jsou široce definovány v termínech formálních nebo neformálních aliancí a bezpečnostního porozumění s přáteli, kteří dostávají preferenční americkou pomoc.

Hlavní aspekty kontra proliferačního přístupu USA k hrozbám použití ZHN spočívají v odhodlání:

- vyvinout aktivní úsilí k identifikaci proliferační hrozby, které přímo ohrožují americké zájmy a národní bezpečnost, nečekat a nedovolit aby se samy identifikovaly;
- jednat za účelem neutralizace identifikovaných hrozeb a v případě potřeby i s použitím preemptivních vojenských úderů;
- na obranu amerických zájmů a národní bezpečnosti v případě potřeby jednostranně zasáhnout proti proliferačním hrozbám;
- udržovat otevřené všechny volby ve vztahu ke zničení kapacit ZHN protivníka, včetně použití a vývoje nových jaderných zbraní. Pro tento účel si ponechat otevřenou volbu pro první použití JZ i proti státům, které JZ nevlastní;
- ve zvýšené míře nadále spoléhat na normativní zásadu předběžné sebeobranu, která vznikla v důsledku teroristického útoku z 11. 9. 2001 a na základě měnícího se způsobu analýzy hrozeb.

V současné době někteří političtí analytici navrhuji variantu třetí koncepce, či strategie střední cesty mezi kooperativní a kontra proliferační školou myšlení. Avšak žádná

taková koncepce nebyla ještě definována takovým způsobem, který by umožnil provést její srovnávací analýzu.¹⁷

3 VYBRANÉ MEZINÁRODNÍ SMLOUVY A INICIATIVY

Efektivní nástroj pro proliferaci ZHN jsou mezinárodní úmluvy a iniciativy v oblasti nešíření ZHN. Také Česká republika k nim v průběhu let přistoupila a na základě těchto dohod upravila vlastní národní legislativu.

3.1 SMLOUVA O NEŠÍŘENÍ, ODZBROJENÍ A MÍROVÉM VYUŽITÍ JADERNÉ ENERGIE

Riziko proliferace jaderných zbraní je stále aktuální, proto zůstává základním dokumentem eliminace tohoto jevu Smlouva o nešíření jaderných zbraní „*Treaty on Non-Proliferation of Nuclear Weapons – NPT*“.¹⁸ Tento světový režim nešíření je zcela nezbytný pro postupné jaderné odzbrojování.

Bývalé Československo se stalo signatářem Smlouvy o nešíření jaderných zbraní v roce 1968 a ratifikovalo ji o rok později. Po rozpadu federace ke smlouvě přistoupila ČR a převzala veškeré závazky z ní vyplývající. ČR podporuje realizaci všech článků této smlouvy, včetně jejího čl. VI vyzývajícího k uzavření smlouvy o všeobecném a úplném jaderném odzbrojení za přísné a efektivní mezinárodní kontroly. Z tohoto hlediska ČR, jako nástupnický stát hlasovala na klíčových zasedáních Valného shromáždění OSN v devadesátých letech ve prospěch rezolucí OSN jako „Jaderné odzbrojení z hlediska úplné eliminace jaderných zbraní“ a „Bilaterální jednání o jaderných zbraních a jaderné odzbrojení“. Zmíněné rezoluce mj. vyzývají jaderné státy ke snižování jaderných zbraní až k úplnému jadernému odzbrojení a všechny státy k jadernému odzbrojení pod přísnou mezinárodní kontrolou. Zároveň ČR uznává, že jaderné odzbrojení je složitý a dlouhodobý proces, který nesmí ohrozit bezpečnostní rovnováhu ve světě a vytvářet nová rizika.

¹⁷ TŮMA, Miroslav. Nešíření zbraní hromadného ničení v kontextu aktuálních otázek mezinárodní bezpečnosti a boje proti terorismu. 1. vydání. Brno: Ústav strategických studií Univerzity obrany, 2004. ISBN 80-85960-90-7.

¹⁸ UNODA. Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT). [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text>

3.2 Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a používání chemických zbraní

Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení, zkráceně Úmluva o zákazu chemických zbraní byla přijata 13. ledna 1993 a vstoupila v platnost po ratifikaci 65 smluvními státy dne 29. dubna 1997. Hlavními cíli Úmluvy (*Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction - CWC*)¹⁹ jsou likvidace chemických zbraní, kontrola dodržování zákazu chemických zbraní, pomoc a ochrana proti chemickým zbraním a mezinárodní spolupráce v hlavních oblastech působnosti Úmluvy. Úmluva má 188 smluvních států a 2 státy-signatáře, které ji ještě neratifikovaly (Izrael, Barma/Myanmar). Pět zemí Úmluvu nepodepsalo (Angola, Egypt, KLR, Somálsko, Sýrie).

ČR podepsala Úmluvu dne 14. ledna 1993, dne 6. března 1996 ji ratifikovala a plně zajišťuje své závazky vyplývající z Úmluvy. Naplňování Úmluvy je důsledně realizováno na základě právního a institucionálního rámce. Národním úřadem a gestorem pro provádění Úmluvy v ČR je Státní úřad pro jadernou bezpečnost (SÚJB).

Na základě Úmluvy vznikla v květnu 1997 Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW) se sídlem v Haagu. Má tři hlavní orgány - Konferenci smluvních států (složenou ze všech smluvních států, zasedání se koná jednou ročně), Výkonnou radu (složenou ze 41 států, má 4 pravidelná zasedání ročně, může se scházet k mimořádným zasedáním podle potřeby) a Technický sekretariát.

ČR patří mezi zakládající členy OPCW, všestranně podporuje její poslání a aktivně se na činnosti OPCW podílí. V letech 1998-2000, 2003-2005, 2007-2009 a 2012-2014 byla členem Výkonné rady OPCW. ČR prosazuje dosažení univerzality Úmluvy, důslednou realizaci ustanovení Úmluvy v národních legislativních systémech smluvních stran, sjednocení pravidel a technických náležitostí pro hlášení (deklarace) o exportu, importu a výrobě chemických látek a zvyšování efektivity činnosti OPCW, včetně účinnosti a kvality inspekcí. ČR spolupracuje s OPCW v oblasti školení, kursů a seminářů. Významnými pro rozvoj a úroveň spolupráce ČR s OPCW i z hlediska právní úpravy se staly Dohoda mezi ČR a OPCW o inspekcích na místě v objektu pro ochranné účely seznamu 1 chemických látek, která byla podepsána 15. 6. 2011 v Haagu a vstoupila v platnost dnem 13. února 2012, a Dohoda mezi ČR a OPCW o výsadách a imunitách, podepsaná rovněž 15. června 2011, která vstoupila v platnost dnem 1. května 2012.²⁰

¹⁹ OPCW. Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction - CWC. [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention>.

²⁰ MZV ČR. Chemické zbraně. [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/bezpecnostni_politika/cr_a_odzbrojeni/zbrane_hromadneho_niceni/chemicke_zbrane/index.html.

4 EVROPSKÁ UNIE A NEŠÍŘENÍ ZHN

Problematika nešíření ZHN a postoje EU k této problematice jsou zakotveny v druhém pilíři, který zahrnuje společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (SZBP). Tato politika se neustále vyvíjí a reaguje na vývoj evropské i mezinárodní situace. SZBP se týká oblastí, která je považována tradičně za důležitou součást suverenity států. To je jeden z důvodů, proč integrace v této oblasti postupuje pomaleji a rozvíjí se na bázi mezivládní spolupráce, která vyžaduje souhlasný přístup všech zúčastněných států a nevede k vytváření nadstátních orgánů a institucí. Rozhodující úlohu při její formulaci a uskutečňování mají členské státy, orgány Unie plní v podstatě roli vykonavatele politiky dohodnuté členskými státy.

Dohoda o SZBP v rámci EU neznámá, že by se členské státy vzdávaly práva provádět vlastní zahraniční politiku. Zavazují se však, že ve své politice budou přihlížet k společně dohodnutým přístupům a postupům v rámci Unie. To jim umožňuje na mezinárodních fórech mluvit jedním hlasem, pokud si to přejí. Mohou jednat společně a využívat k tomu ekonomického, politického a obranného potenciálu svých zemí i potencionalu Unie. Výhody společného postupu jsou v tom, že společně lze lépe a účinněji čelit novým hrozbám, jako je šíření ZHN, ilegální obchod se zbraněmi a jadernými materiály, fundamentalismus a extremismus.²¹ V roce 2008 přijala Rada ministrů zahraničí členských států EU Společný postoj 2008/944/SZBP,²² kterým se stanoví společná pravidla pro kontrolu vývozu vojenských technologií a vojenského materiálu. Tento dokument obsahuje ve svém druhém článku osm kritérií, podle kterých je v členských státech hodnocen každý vývoz zbraní. Jedná se o kritéria, které v roce 1998 přijaly státy EU jako politicky závazný Kodex chování EU při vývozu zbraní.²³ Česká republika již během roku 2009 implementovala principy Společného postoj 2008/944/SZBP²⁴ a zohlednila je při novelizaci své národní legislativy.

Rozhodnutím Rady EU SZBP zřídila v červenci 2010 „Evropskou síť nezávislých expertů pro nešíření jaderných zbraní na podporu provádění strategie Evropské unie proti šíření ZHN“. Konsorcium EU pro nešíření jaderných zbraní je síť, která sdružuje instituce zahraniční politiky a výzkumná střediska z celé EU s cílem podpořit dialog týkající se bezpečnosti a dlouhodobou diskusi o opatřeních pro boj proti šíření ZHN a jejich nosičů. Mandát konsorcia a expertní síť se neomezuje pouze na otázky týkající se zbraní hromadného ničení, ale zahrnuje také konvenční zbraně, včetně ručních palných a lehkých zbraní (SALW). Konsorcium pořádá a organizuje zasedání odborníků, významné každoroční mezinárodní konference, ad hoc semináře, a vytváří a rozvíjí specializované webové stránky a odborné publikace. Konsorcium také nabízí vzdělávací aktivity, jako například

²¹ Ref. 17, str. 58-59

²² EU. Společný postoj rady 2008/944/SZBP. [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legall-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008E0944&from=EN>

²³ EU Code of Conduct on Arms Exports. Vžitý český překlad neodpovídá přesně významu, neboť Kodex pokrývá nejen oblast zbraní, ale celou oblast vojenského materiálu.

²⁴ Řada členských států (například Německo) zavedla do své legislativy již dříve kritéria Kodexu chování EU

e-lerningové kurzy. V neposlední řadě na žádost EU zpracovává Konsorcium expertízy v oblasti proliferace pomocí vytvořené informační linky. Od roku 2018 je Konsorcium odpovědné i za organizaci výcviku v oblasti proliferačního povědomí.²⁵

4.1 Legislativa České republiky

Stěžejním zákonem v oblasti jaderné bezpečnosti je zákon č. 263/2016 Sb. Atomový zákon. Tento zákon zpracovává příslušné předpisy Evropského společenství pro atomovou energii (Euratom) a Evropské unie, zároveň navazuje na přímo použitelné předpisy Euratomu a Evropské unie a upravuje podmínky mírového využívání jaderné energie, podmínky vykonávání činností v rámci expozičních situací, nakládání s radioaktivním odpadem a vyhořelým jaderným palivem, schvalování typu některých výrobků v oblasti mírového využívání jaderné energie a ionizujícího záření a podmínky přepravy radioaktivní nebo štěpné látky, radioaktivního odpadu nebo vyhořelého jaderného paliva, monitorování radiační situace, zvládání radiační mimořádné události, podmínky zabezpečení jaderného zařízení, jaderného materiálu a zdroje ionizujícího záření, požadavky k zajištění nešíření jaderných zbraní a výkon státní správy v oblasti mírového využívání jaderné energie a ionizujícího záření. Dalším zákonem je Zákon č. 255/2012 Sb., o kontrole (kontrolní řád).

Oblast chemických zbraní je v české legislativě zakotvena v zákoně č. 19/1997 Sb., který aplikuje ustanovení Úmluvy o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení do právních podmínek ČR, zakazuje vývoj, výrobu a dovoz chemických zbraní, stanovuje podmínky udělování licencí pro nakládání s vysoce nebezpečnými látkami, stanoví povinnosti při nálezů chemických zbraní a vysoce nebezpečných látek, ohlašování stanovených látek, jejich evidenci a stanovuje druhy sankcí za porušení zákona.²⁶

4.2 Civilně - politický aspekt

Česká republika jako signatář smluv a iniciativ pro nešíření ZHN a zároveň aktivní člen Aliance v oblasti OPZHN (CBRN) přistupuje k úkolu non-proliferace ZHN velmi aktivně a odpovědně. Problematicou se zabývá Ministerstvo zahraničních věcí jako garant zahraniční a bezpečnostní politiky státu. Pokud chápeme non-proliferaci ZHN jako politický nástroj pro dosažení stanoveného cíle pomocí dodržování smluv a ujednání, jsou v ČR parametry nastaveny dle všech standardů. Na ministerstvu zahraničních věcí se touto problematikou zabývá Odbor bezpečnostní politiky. Odbor odpovídá komplexně za

²⁵ EU. [online]. [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.nonproliferation.eu/thematics/european-union-policies/>

²⁶ SÚJB. [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.sujb.cz/nesireni-jadernych-zbrani/>.

vztahy s NATO. Odborně řídí Stálou delegaci ČR při NATO. Odpovídá za zapojení ČR společné bezpečnostní a obranné politiky EU, odpovídá za koordinaci stanovisek k vojenským aspektům CSDP s MO a v neposlední řadě zajišťuje účast ČR v procesu kontroly zbraní jak konvenčních tak ZHN a jejich nosičů.

Hlavním kontrolním orgánem pro vymáhání a dodržování smluv o nešíření ZHN je SÚJB, který pro zabezpečení své zákonné povinnosti vytvořil Odbor pro kontrolu nešíření ZHN, který se dále dělí na oddělení pro kontrolu nešíření jaderných zbraní a oddělení pro kontrolu zákazu chemických a biologických zbraní.²⁷

5 PŘÍSTUP NATO K PROBLEMATICE NEŠÍŘENÍ ZHN

Základním posláním NATO je ochrana svobody a bezpečnosti všech jeho členů politickými i vojenskými prostředky v souladu se zásadami Charty OSN. Od samého počátku své existence pracuje Aliance na vytvoření spravedlivého a trvalého mírového pořádku v Evropě, založeného na společných hodnotách demokracie, lidských práv a právního státu. Tento ústřední cíl Aliance znovu nabyl na významu po skončení studené války, neboť vyhlídka na jeho dosažení se poprvé v poválečných dějinách Evropy jeví reálnou.

K dosažení tohoto cíle se Aliance zabývá i problematikou nešíření ZHN. Tato problematika je zakotvena ve Strategickém konceptu z roku 2010 nazvaném „*Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization*“.²⁸ V tomto dokumentu se vymezuje k problematice nešíření takto: Kontrola zbrojení, odzbrojení a nešíření přispívají k míru, bezpečnosti a stabilitě a měla by zajistit bezpečí pro všechny členy Aliance. Budeme i nadále hrát svou roli při posilování kontroly zbrojení a při podpoře odzbrojení jak konvenčních zbraní, tak zbraní hromadného ničení, jakož i úsilí o nešíření zbraní hromadného ničení. Nadále bude Aliance zkoumat způsoby, jakým politické prostředky a vojenské schopnosti přispějí k mezinárodnímu úsilí v boji proti šíření zbraní včetně ZHN.

Stěžejním dokumentem v této oblasti je Komplexní strategická politika NATO pro předcházení šíření zbraní hromadného ničení a obraně před ohroženími chemickými, biologickými, radiologickými a nukleárními (CBRN) z roku 2009, kde hlavní myšlenkou je teze, že při náležitém respektování hlavního vojenského poslání Aliance bude NATO aktivně usilovat o zabránění šíření zbraní hromadného ničení ze strany státních a nestátních subjektů. Chránit Alianci v případě že toto úsilí selže a být připraven na obnovu území zasažené ZHN nebo CBRN incidentem v rámci svých kompetencí a kdykoli může přinášet přidanou hodnotu prostřednictvím komplexního politického, vojenského a civilního přístupu NATO bude i nadále zvyšovat hodnotu úsilí o nešíření jaderných zbraní

²⁷ SÚJB. Výroční zpráva 2017. [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.sujb.cz/fileadmin/sujb/docs/zpravy/vyrocní_zpravy/ceske/Zprava-cinnost-SUJB-2017-Cast_I.pdf.

²⁸ NATO. *Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization*. [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf

podporou rozvoje schopností spojenců zabráňovat nebo zastavovat obchodování se ZHN, souvisejícími materiály a jejich nosiči. Tyto schopnosti by mohly být využity v námořních operacích zaměřených na omezení obchodování s těmito materiály. Aliance by navíc mohla své vojenské schopnosti přinést do procesu při odhalování, identifikaci, sledování, akvizic nebo vývoje ZHN. Vést informační operace na vyloučení, odrazování a odmítání šíření zbraní hromadného ničení. Zahájit zpravodajskou výměnu informací mezi spojenci a případně i partnery za účelem vypracování informačních zpráv pro činnost v oblasti nešíření ZHN. Aliance může také rozvíjet a podporovat společné provozní normy, koncepce, doktríny a taktiky a také podporovat nebo usnadňovat příslušné školení a cvičení v této oblasti. A konečně, NATO posílí mezinárodní dosah, aby podpořilo související schopnosti partnerů a posílil globální reakci na případné šíření ZHN.²⁹

5.1 Vojenský pohled na problematiku nešíření

Z vojenského pohledu je problematika non-proliferace ZHN spíše chápána jako oblast politická, Aliance se přiklání spíše k pojmu prevence šíření ZHN. V letošním roce byl představen nový přístup v této oblasti, jedná se o Komplexní strategii NATO pro předcházení, zneschopnění (disablement) šíření zbraní hromadného ničení a obraně proti chemickým, biologickým, radiologickým a nukleárním hrozbám (*Weapons of Mass Destruction Disablement Functional Concept*). Tento koncept zavádí systematický a komplexní přístup k prevenci šíření zbraní hromadného ničení a k obraně proti CBRN hrozbám.

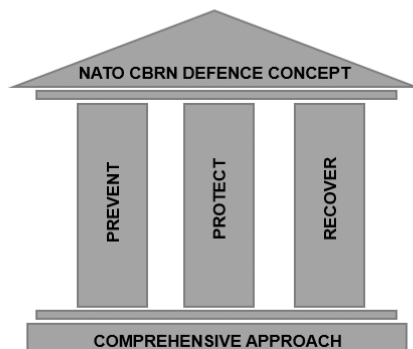
Pojem zneschopnění (disablement) ZHN je definován jako operace, jejichž cílem je systematicky lokalizovat, zabezpečit, odstranit nebo zlikvidovat ZHN, chemické zbraně, CBRN zařízení a materiál, anebo schopnosti na výzkum, vývoj, testování, výrobu a skladování, včetně zbraní přístrojů a materiálu potenciálních protivníků.

Koncept komplexní CBRN ochrany (*The Comprehensive CBRN Defence Concept*) spojuje požadované oblasti pro zabezpečení CBRN ochrany, jakož to i příslušné úkoly spojené s třemi pilíři prevence, ochrana a obnova (obrázek č. 1) a dále definuje schopnosti potřebné k naplnění těchto úkolů. Slouží k posouzení toho, jak může NATO lépe bojovat proti šíření ZHN a způsobu jejich šíření, přezkoumává aktuální požadavky na ochranu v oblasti CBRN zabezpečení, včetně politického zadání a identifikuje oblasti pokroku a nedostatky. Uznává, že obranný plánovací proces NATO je důležitým mechanismem, kterým NATO identifikuje nedostatky v kapacitách a zajišťuje, aby Aliance mohla účinně reagovat na hrozby. Operační schopnosti k odrazení, odhalení, narušení a zabránění šíření ZHN a reakce na krizové situace v oblasti CBRN mohou ztížit šíření ZHN a vylepšit postoj NATO pro efektivní reakci. Posouzení obsahuje praktická doporučení, která lze

²⁹ NATO. NATO's Comprehensive, Strategic-Level Policy for Preventing the Proliferation of Weapons of Mass Destruction (WMD) and Defending against Chemical, Biological, Radiological and Nuclear (CBRN) Threats. [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_57218.htm

uplatnit, aby se mohly řešit nedostatky v každé z těchto oblastí.³⁰ Koncept komplexní CBRN ochrany NATO vytváří vazbu mezi politicko - strategickou úrovní a vývojem schopností na taktickém stupni. V neposlední řadě pomůže ujednotit poznatky v oblasti doktrín, organizace, výcviku, materiálu, normách a operacích.

KOMPLEXNÍ KONCEPCE CBRND NATO

Obrázek č. 1: Comprehensive CBRN concept

5. 1. 1 Koncept komplexní CBRN ochrany pilíř PREVENT (předcházet)

Tento pilíř zahrnuje diplomatické úsilí, politické kroky zamezení šíření a zneužívání ZHN včetně nosičů ZHN, zpravodajskou činnost a v neposlední řadě i vojenský preventivní zásah proti aktérovi který má možnost použít ZHN. Veřejná diplomacie a strategická komunikace jsou strategickými faktory, které ovlivňují vnímání na globální, regionální a národní úrovni. Propagace silné informační kampaně může pomoci odradit potenciálního protivníka od získání a používání ZHN tím, že podtrhuje náklady a rizika spojená s pořízováním a používáním zbraní hromadného ničení. Strategická informační kampaň rovněž informuje o komplexním přístupu NATO k řešení hrozby ZHN a podporuje vyšší úroveň povědomí veřejnosti o příspěvcích NATO v oblasti nešíření zbraní, kontroly zbraní a odzbrojení.

Komplexní shromažďování informací a jejich konzistentní posouzení jsou základním aspektem zpravodajství zaměřeným na ZHN a CBRN Reachback (zpětnou vazbu). Zahrnuje operační nebo taktické zjišťování CBRN hrozeb, forenzní charakteristiku zařízení pro výrobu ZHN. Aliance si vzala za cíl investovat finanční zdroje s cílem zlepšit schopnost

³⁰ NATO. Lisbon Summit Declaration. [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm#wmd

Aliance detekovat, charakterizovat ohrožení, vytvořit struktury pro zpětnou vazbu prostor pro předběžné plánování, přiřadit schopnosti se zaměřením na včasné varování před použitím ZHN nebo CBRN incidentem s cílem posílit obranné a ochranné postupy Aliance. CBRN Reachback je nezbytnou součástí celého spektra NATO aktivit při prosazování principů šíření ochrany a obnovy při případném použití ZHN. V tomto procesu sehrává velkou roli COE CBRN Vyškov.³¹ CBRN Reachback je definován jako proces, kterým mohou být nasazené síly vybaveny včasnými, koordinovanými autoritami a podrobnými informacemi o chemických, biologických, radiologických, jaderných a jiných rizicích CBRN včetně ochranných protipatřeních využívajících vzdálené odborné zdroje informací. Účinná reakce CBRN by měla podporovat celé spektrum reakce NATO na šíření, ochranu a obnovu po použití ZHN. Použití vojenské síly pro odrazení použití ZHN je chápáno jako poslední možnost v případě, kdy selhaly všechny politické, ekonomické a informační prostředky.

5. 1. 2 Koncept komplexní CBRN ochrany pilíř PROTECT (ochrana)

Tento pilíř je plně v gesci vojenských složek. Vyrovnaná kombinace sil, schopnost reakce a posílení obrany a ochrany je zapotřebí k odvrácení a odstranění snahy před použitím zbraní hromadného ničení. Vzhledem k potenciálně ničivým důsledkům používání zbraní hromadného ničení musí být zavedeny rozsáhlé pasivní obranné a zmírňující opatření, které umožňují silám NATO pokračovat v účinných vojenských operacích v kontaminovaném prostředí a umožnit NATO a příslušným civilním agenturám pomáhat spojencům a partnerům s odstraňováním a snižováním následků použití ZHN. Druhý pilíř zahrnuje včasnou detekci a identifikaci CBRN látek, varování a uvědomování jednotek, opatření k vyhnutí se případné kontaminaci obejitím kontaminovaného prostoru, včasné a správné používání prostředků individuální a kolektivní ochrany a včasná dekontaminace zasažených jednotek a materiálu.

5. 1. 3 Koncept komplexní CBRN ochrany pilíř RECOVER (obnova)

Pokud se nepodaří předejít nebo zabránit použití ZHN, NATO musí být plně připraveno se zotavit z důsledků jejich použití proti obyvatelstvu, území a jednotkám, ať už ze strany nepřátelských států nebo teroristů, stejně tak, pokud by členové nebo partneři Aliance byli postiženi CBRN událostí, NATO by mělo být schopno reagovat a asistovat při odstraňování následků použití ZHN. Tento pilíř zahrnuje opatření pro podporu prevence následných útoků, snížení efektu způsobených CBRN incidentem, záchranu osob a materiálu, následné odstraňování následků s cílem uvést systém do původního stavu před použitím ZHN.

5. 1. 4 Civilně vojenská spolupráce v oblasti CBRN

Zatímco v minulosti hlavním cílem snah NATO v boji proti CBRN hrozbám byla orientace na vojenské síly a prostředky protivníka, soudobé možné zneužití CBRN materiálu a ZHN teroristy, stejně jako CBRN události způsobené průmyslovými nebo přírodními

³¹ COE CBRN Vyškov. [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.jcbrncoe.cz/index.php/organization-65>

katastrofami působící na civilní obyvatelstvo intenzivněji, jej dnes i v budoucnosti více činí více zranitelné. Pro zmírnění rizik je potřebná analýza zranitelnosti a rizik, která ukáže nedostatky v systému a plánech pro adekvátní civilní odezvu a stanoví možnou vojenskou podporu civilním autoritám.

Během vojenských operací je CBRN ochrana součástí procesu ochrany vojsk (Force Protection), ale v současném bezpečnostním prostředí se nelze pouze zabývat vojenským aspektem operace. Zvažování samotných vojenských aspektů nepovede k úspěchu operace. Dosažení požadovaného konečného stavu vyžaduje komplexní přístup a koordinaci se všemi aktéry včetně vládních, mezinárodních a nevládních organizací. Poskytnutí silné CBRN ochrany ve prospěch obyvatelstva, území a jednotek redukuje a limituje efekt případné CBRN události. Snížení možných následků také přispívá k odrazení případných protivníků od použití ZHN nebo CBRN prostředků proti civilnímu obyvatelstvu, území a silám nebo infrastruktuře. Proto požadavky na civilně-vojenskou spolupráci znatelně vzrostly. Společný civilně-vojenský výcvik a cvičení posilují vzájemné vztahy a spolupráci v oblasti odstraňování následků a CBRN ochrany. Je třeba zvážit její úroveň, rozsah a hloubku pro každou organizaci, v každé fázi operace a na všech úrovních velení. Mechanismy pro nasazení společných civilně-vojenských jednotek NATO, sjednocení a plánování rozvoje civilních a vojenských schopností včetně mediálních operací by měly být prozkoumány a cvičeny.³²

6 ZAPOJENÍ MO A AČR DO PROCESU NEŠÍŘENÍ ZHN

Jak vyplývá z výše uváděných civilně-politických a vojenských aspektů z hlediska mezinárodního práva je garantem dodržování úmluv o nešíření ZHN Ministerstvo zahraničních věcí, přesto se tomto procesu podílí i Ministerstvo obrany.

V současné struktuře je na strategicko-politické úrovni tato problematika zpracovávána na Sekci obranné politiky a strategie MO (SOPS MO). SOPS MO se účastní pravidelných jednání seniorního výboru NATO – „NATO Committee on Proliferation“ (CP) vojenský formát, Výbor pro boj proti šíření jaderných zbraní. CP je hlavním poradním orgánem Severoatlantické rady pro šíření zbraní hromadného ničení (WMD) a jejich přidružených systémů, chemické, biologické, radiologické a jaderné ochrany. Výbor je zodpovědný za sdílení informací, rozvoj doktrín a koordinaci v otázkách prevence a reakce na šíření jaderných zbraní.

Na Generálním štábu AČR a v Armádě České republiky se problematikou nešíření ZHN zabývá sekce rozvoje sil MO, Odbor rozvoje pozemních sil, konkrétně oddělení chemického vojska (CHV). Zejména prosazováním závazků v oblasti budování schopností v oblasti CBRN ochrany, zaváděním standardů NATO pro CBRN Defence a přistoupením k doktrínám NATO v oblasti CBRN. Zapojením AČR do procesu Framework Nations Concept

³² Ref. 28

(FNC)³³ je zabezpečena připravenost jednotek CHV pro rozšíření své působnosti i do oblasti nešíření ZHN.

AČR má vybudovanou a provozuje Armádní monitorovací síť (ARMS), která je součástí státní monitorovací sítě. Tato síť zabezpečuje trvalou kontrolu radiační situace na území ČR. Je provozována SÚJB. Ve spolupráci se SÚJB dále AČR provádí leteckou monitorovací službu nad územím ČR. Využitím této sítě a leteckého monitorování, lze sledovat případný pohyb radioaktivního materiálu na území ČR.

Snaha o snížení počtu jaderných zbraní, zákaz chemických a biologických zbraní a jejich likvidace vedou k stabilizaci bezpečnostního prostředí nejen v Evropě ale i v celosvětovém měřítku. Z analýzy zapojení ČR v oblasti proliferace ZHN a dále s využitím výsledků závěrečné práce kurzu generálního štábu,³⁴ lze formulovat následující poznatky a závěry:

- ČR veškeré platné úmluvy v oblasti nešíření ZHN a jejich nosičů dlouhodobě beze zbytku plní.
- ČR a MO se podílí na prosazování politiky nešíření ZHN a jako člen mezinárodního společenství se účastní všech relevantních režimů kontroly zbrojení, odzbrojení a nešíření ZHN.
- Hlavním úkolem pro resort MO je především zajišťování ochrany před účinky zbraní hromadného ničení a to jak ve prospěch vlastních tak i spojeneckých sil a jakožto součást integrovaného záchranného systému též ve prospěch civilního obyvatelstva.
- Zapojení resortu MO a AČR do procesu non-proliferace je možné v oblasti zpravodajské - INTEL podpora, rozvoj schopností dle NATO standardů v oblasti CBRN ochrany a zapojení příslušníků AČR do expertních týmů OPCW.
- V rámci NATO byl schválen koncept pro nešíření ZHN. Úkolem pro MO a AČR je jeho implementace do norem a předpisů včetně úpravy standardů pro chemické vojsko.
- Meziresortní spolupráce v oblasti nešíření ZHN je posuzována jako dostatečná a na dobré úrovni. Mezi státními organizacemi jako je SÚJB a MO (AČR) se spolupráce začíná rozvíjet.
- Zkušenosti se zapojením AČR a MO do iniciativ non-proliferace ZHN jsou chápány pozitivně a snižují bezpečnostní hrozby a rizika pro ČR, vedou k větší transparentnosti a posilování důvěry. Jedná se především o rovinu politicko-strategickou. Na operačně-taktickém stupni je zapojení pouze v oblasti výměny informací a zkušeností.
- Pro AČR, je nezbytné udržovat znalosti a schopnosti ochrany před účinky ZHN. Přípravou velitelů a štábů na implementaci informačního managementu do procesu plánování s demonstrováním funkčních kapacit CBRN ochrany zabezpečit schopnost AČR vyčleňovat síly a prostředky do sil NRF (v rámci CJ CBRND TF, VJTF).

³³ HAVEL, Ondřej a Antonín NOVOTNÝ, Možnosti resortu obrany při prosazování konceptu framework nations. *Vojenské rozhledy*, 2016, 25 (4), s. 3-17. ISSN 1210-3292 (print), 2336-2995 (on-line). Dostupné z: <http://vojenskerozhledy.cz/kategorie/moznosti-resortu-obrany>

³⁴ FOKT, Martin. *Nástroje bezpečnostní politiky k zamezení proliferace zbraní hromadného ničení*. Závěrečná práce 35. KGŠ. Brno, 2019. UO.

- Pokračovat v budování vzájemné spolupráce v oblasti OPZHN s ostatními členy Aliance s využitím COE CBRN a Ústavu OPZHN Univerzity obrany.
- Předpokládaným přínosem pro AČR může být rozšíření znalostí příslušníků CHV v oblasti expertízy a verifikace zavedených kontrolních režimů zapojením do expertních týmů OPCW a využívání monitorovací sítě AČR pro potřeby SÚJB k monitorování radiační situace na území ČR.

Potřeba zapojení MO a AČR do procesu nešíření ZHN je charakterizována v rovině rozšířené spolupráce se státními úřady a implementace koncepcí NATO do norem a předpisů platných v AČR s důrazem na zachování, rozvoj a případné rozšíření schopností jednotek chemického vojska.

6.1 Doporučení a postupy pro zapojení ČR a AČR do mezinárodní spolupráce v oblasti zamezení proliferace ZHN

Z analýzy zapojení ČR a MO do procesu nešíření ZHN, mezinárodní spolupráce v této oblasti, vyhodnocení strukturovaných rozhovorů³⁵ a s využitím osobních znalostí a zkušeností z oblasti OPZHN vyplývají následující závěry a některá doporučení pro odpovědné orgány resortu pro další zapojení do mezirezortní a mezinárodní spolupráce v oblasti nešíření ZHN:

- Pokračovat v dosavadní spolupráci s MZV v oblasti nešíření ZHN. Vytvářet podklady pro jednání a vlastní účast na jednání vojenského výboru NATO „Committee on Proliferation“. Současná praxe je hodnocena jako dostačující.
- Podporovat mezinárodní úsilí v oblasti nešíření ZHN, smlouvy, iniciativy a programy představené OSN, EU, bilaterální dohody a pakty. Podpora zahraniční politiky a bezpečnostní politiky je jednoznačně zaměřena na dodržování závazných smluv a ujednání v oblasti nešíření ZHN.
- Pokračovat v zavádění opatření vyplývajících z NATO COMPREHENSIVE CHEMICAL, BIOLOGICAL, RADIOLOGICAL, NUCLEAR (CBRN) DEFENCE CONCEPT. Tento koncept pomáhá jednotlivým členským státům NATO ujednotit přístup k této problematice. Zavedením standardů NATO do norem a předpisů pro AČR přispěje k možnosti vyčlenění jednotek CHV i do operací spojených s bojem s nelegálním šířením ZHN - popřípadě i možnosti koaliční spolupráce v účelových uskupeních vytvářených na bázi eNRF (CJ CBRN TF) a podobně.
- Přistoupit k implementaci NATO konceptu WEAPONS OF MASS DESTRUCTION DISABLEMENT FUNCTIONAL CONCEPT a podílet se na přípravě nové NATO doktríny v rámci IMS. Implementace těchto norem rozšíří možnosti nasazení jednotek chemického vojska v operacích NATO a EU na stejném principu jako u předchozího bodu.
- Jelikož problematika nešíření ZHN je věcí širšího zapojení všech zainteresovaných aktérů, je nezbytné do budoucna zařadit do strategických plánů a operací novou

³⁵ Ref. 32, str. 44-47

kategorii vojenských příspěvků pro řešení problematiky nešíření ZHN tzv. Operaci na zneškodnění ZHN.

- Získávání informací je základním kamenem pro úspěšné působení v oblasti nešíření ZHN, proto je nutné vytvořit předpoklady pro úspěšné propojení vojenského zpravodajství, speciálních sil a odborníků za oblast CBRN (Reachback and fusion) v podmínkách AČR s přesahem na mezinárodní struktury NATO, OPCW atd. Fúze informací, znalostí a technického řešení bude přispívat k nalezení nejvhodnější metody a postupu při řešení problematiky nešíření ZHN. Nedílnou součástí tohoto procesu je NATO CBRN COE, které v této oblasti může zabezpečit stálou poradenskou službu pomocí sekce CBRN Reachback.
- Součástí procesu nešíření ZHN je i kontrolní a monitorovací činnost orgánů státní správy. Je proto nezbytné vytvořit podmínky pro prohloubení spolupráce mezi SÚJB, který je za oblast kontroly odpovědný, a resortem obrany. Současně lze využít zkušenosti a odborné znalosti pracovníků SÚJB pro zkvalitnění přípravy a výcviku specialistů CHV v oblasti detekce a analýzy.
- Pokračovat v prohlubování spolupráce se SÚJB v oblasti monitorování radiační situace na území ČR, k tomu využívat prostředky armádní radiační monitorovací sítě. Pro odhalování ilegálních transferů radioaktivního materiálu přes území ČR lze využít prostředky leteckého radiačního monitorování.
- V oblasti přípravy a výcviku jednotek CHV a v rámci přípravy chemického zabezpečení úkolových uskupení, sil eNRF a HRF se zaměřit na výcvik a přípravu speciálních týmů zabývajících se problematikou detekce a analýzy neznámých látek s využitím současných kapacit a schopností SIBCRa týmů a laboratorních kompletů, nadále pokračovat ve snaze o dosažení forenzních schopností odběru a analýzy u vybraných týmů 31. pluku radiační, chemické a biologické ochrany.
- Vhodným prostředkem pro zapojení AČR do problematiky nešíření ZHN je projekt Framework Nations Concept (FNC), do kterého se AČR již zapojila. V oblasti CBRN je tato iniciativa podporována především Spolkovou republikou Německo, Českou republikou a Slovenskem. Tento projekt napomáhá a podporuje rozvoj schopností v oblasti CBRN, rozšiřuje možnosti členských států NATO v oblasti budování a sdílení CBRN schopností.
- V neposlední řadě je třeba využít možnost zapojení vybraných příslušníků CHV do expertních týmů OPCW. Tato možnost povede k získání nových poznatků a zkušeností z oblasti sdílení informací, detekce a analýzy chemických látek.

ZÁVĚR

Nešíření zbraní hromadného ničení a kontrola odzbrojení je z pohledu mezinárodního společenství považováno za základní aspekt zachování míru, rozvoje globální spolupráce a snižování napětí mezi hlavními aktéry na poli ekonomickém a politickém. Česká republika jako signatář a zakládající člen OSN, aktivní člen EU a NATO k problematice nešíření ZHN přistupuje velmi zodpovědně. V oblasti chemických zbraní je ČR zakládajícím členem OPCW a prosazuje dosažení univerzality Úmluvy, důslednou realizaci ustanovení Úmluvy

v národních legislativních systémech smluvních stran, sjednocení pravidel a technických náležitostí pro hlášení (deklarace) o exportu, importu a výrobě chemických látek a zvyšování efektivity činnosti OPCW, včetně účinnosti a kvality inspekcí. Mezinárodní smlouvy a bilaterální dohody v oblasti jaderné bezpečnosti, zákazu chemických a biologických zbraní jsou důsledně dodržovány i přesto, že ČR není primárním objektem těchto smluv a dohod. Zapojení ČR, MO a AČR do mezinárodní spolupráce a do systému kolektivní obrany NATO je základním východiskem pro zajištění obrany a bezpečnosti ČR, což je zakotveno v Obranné strategii z roku 2017. Tento aspekt umožňuje rozvíjet a realizovat projekty nebo činnosti v oblasti OPZHN, které by byly pro jednotlivé státy technologicky, či zdrojově náročné.

Zapojení MO a AČR do struktur NATO umožňuje ovlivňovat strategické rozhodování v oblasti OPZHN a tím podporovat současné trendy týkající se forenzní analýzy, odběru CBRN vzorků a přijímání nových trendů v oblasti odstraňování následků použití ZHN. Podporou odzbrojovacích a kontrolních mechanismů v oblasti nešíření ZHN a jejich nosičů, ČR a MO naplňuje svoji ambici v oblasti OPZHN jako vedoucího národa. Přijetím konceptů NATO zabývajících se problematikou komplexního přístupu k ochraně před účinky ZHN a pro zneschopnění ZHN je položen základní kámen k udržování současných schopností a budování nových schopností chemického vojska v souladu s požadavky koaličních partnerů na společnou obranu. Dalším vhodným prostředkem pro zapojení AČR do problematiky OPZHN je účast v projektu FNC, kde spolu se Spolkovou republikou Německo zahajuje ČR proces sdílení schopností v oblasti OPZHN ve prospěch společné obrany EU.

Autoři:

Pplk. gšt. Ing. Martin Fokt, narozen v roce 1968. V roce 1991 ukončil Vojenskou vysokou školu pozemního vojska generála Ludvíka Svobody ve Vyškově, obor vojensko-inženýrský vojenská chemie. V roce 2002 absolvoval praporní velitelský kurz pro důstojníky chemického vojska v USA. Od roku 1991 do roku 2008 působil v různých velitelských a štábních pozicích u jednotek chemického vojska. V letech 2008 až 2011 působil ve strukturách NATO Land Component Command (Force Command) Headquarters v Heidelbergu, Německo. Po návratu ze zahraničí působil v letech 2011 až 2017 na Velitelství brhbo pro ARRC. Od června 2017 zastává funkci Náčelníka štábu 31. pluku radiační, chemické a biologické ochrany v Liberci. V březnu 2019 ukončil studium Kurzu generálního štábu na Univerzitě obrany Brně.

Ing. Antonín Novotný, Ph.D., narozen 1963. V roce 1985 ukončil Vysokou vojenskou školu pozemního vojska ve Vyškově a poté do roku 1988 vykonával velitelské funkce. V období 1988–1991 absolvoval postgraduální studium obor velitelsko-štábní, specializace zpravodajská, a následně v letech 1991–2008 působil v různých funkcích u Vojenského zpravodajství. V letech 2008–2010 pracoval jako obranný poradce ve velitelství NATO při stálé delegaci České republiky při NATO a Stálém zastoupení České republiky při Evropské unii v Bruselu. V letech 2011–2012 akademický pracovník skupiny bezpečnostních studií, katedry celoživotního vzdělávání Univerzity obrany

(UO) v Brně. Od listopadu 2012 pracuje jako odborný asistent Centra bezpečnostních a vojenskostrategických studií UO.

pplk. doc. Ing. Pavel OTŘÍŠAL, Ph.D., MBA, narozen v roce 1972. VVŠ PV ve Vyškově absolvoval v roce 1994. V roce 2011 ukončil profesní vzdělávací program „Public relations“. V roce 2012 ukončil doktorské studium oboru. V roce 2015 ukončil habilitační řízení a byl jmenován docentem v oboru Ochrana vojsk a obyvatelstva. Prošel velitelskými funkcemi na stupni rota a štábními funkcemi na stupni prapor a brigáda. V roce 2005 nastoupil na Ústav OPZHN Univerzity obrany ve Vyškově na systemizované místo odborného asistenta oddělení chemického vojska, kde působí doposud. V rámci pedagogické činnosti se věnuje problematice bojového a operačního použití jednotek, útvarů a svazku chemického vojska.

Jak citovat: FOKT, Martin and Antonín NOVOTNÝ, Pavel OTŘÍŠAL. Některé nástroje bezpečnostní politiky české republiky k zamezení proliferace jaderných a chemických zbraní. *Vojenské rozhledy*. 2019, 28 (3), 128-147. ISSN 1210-3292 (print), 2336-2995 (on-line). Available at: www.vojenskerozhledy.cz.